

ВІДЗИВ

на дисертацію У Цзін «Психологічні особливості переживання страху молодшими школярами і підлітками із повних та неповних сімей», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук у спеціалізовану вчену раду Д 41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Страх - найбільш загрозна з усіх емоцій, яка може впливати на психічний розвиток дитини, тому дослідження проблеми страху є однією з найбільш актуальних проблем у сучасній віковій психології, особливо це стосується її вивчення у дітей молодшого шкільного і підліткового віку. Оскільки саме ці вікові періоди відрізняються високою соціальною сензитивністю, ускладненням системи вимог до дитини, до її рефлексивних здібностей та інших психічних якостей. Нова соціальна ситуація розвитку в означені періоди багато в чому стає стресовою, що тягне за собою появу психічної напруженості, яка, в свою чергу, призводить до прояву всіляких порушень розвитку і негативно впливає на подальший розвиток особистості. Саме це робить дослідження У Цзін особливо актуальним.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Тема дисертаційного дослідження обрана відповідно до наукової програми кафедри психології розвитку та соціальних комунікацій «Психологічний супровід розвитку особистості школяра в рекреаційний період в контексті інноваційних технологій» (номер державної реєстрації 0109U000191), що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Тема дисертації затверджена вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 12 від 28 травня 2015 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 6 від 29 вересня 2015 року).

Метою дослідження є вивчення психологічних особливостей переживання страху у молодших школярів і підлітків з повних та неповних сімей України та Китаю, розробка та апробація ефективності програми корекції страхів в умовах рекреації.

Авторці дисертації вдалося визначити теоретико-методологічні засади дослідження психологічних особливостей переживання страху у молодших школярів та підлітків з повних і неповних сімей України та Китаю, визначити фактори виникнення страхів у молодших школярів та підлітків; здійснити порівняльний аналіз переживання страхів у молодших школярів та підлітків із України та Китаю. Обґрунтувати та експериментально перевірити психологічну програму корекції страхів у молодших школярів і підлітків в умовах рекреації.

Дослідження відрізняється структурною чіткістю, логічністю подання результатів теоретичного аналізу та емпіричного дослідження відповідно до мети та задач дослідження.

Так, у теоретичній частині дослідження подано результати теоретичного осмислення проблеми. Ретельне та глибоке опрацювання великої кількості літературних джерел дало можливість авторці роботи визначити і розширити уявлення про об'єктивні та суб'єктивні чинники, що впливають на виникнення та переживання страхів у різних вікових груп школярів, про особливості впливу сімейних відносин на особливості переживання страхів у молодших школярів і підлітків з повних і неповних сімей України і Китаю.

Емпірична частина відповідає меті та поставленим завданням, включає організаційно-методичні засади емпіричного вивчення зазначеної проблеми, у тому числі, психодіагностичний інструментарій, відповідно до яких наведено результати емпіричного дослідження. У процесі емпіричного дослідження застосовано досить оригінальні методики для виконання поставлених завдань і які відповідають крос культурним вимогам до здійснення досліджень. Необхідно відмітити репрезентативність вибірки, до

якої увійшла досить велика кількість досліджуваних: 420 школярів, із них 280 – з України та 140 школярів з Китаю.

Як позитивний факт, варто відзначити чітке дотримання логіки висвітлення і пояснення результатів відповідно до авторського підходу. Це дозволило *вперше* виявити особливості, механізми і види страхів, які відчувають молодші школярі та підлітки з повних і неповних сімей України та Китаю. Було виявлено, що рівень таких страхів: страх самовираження, страх не відповідати очікуванням оточуючих, переживання соціального стресу, низька психологічна стійкість до стресу вище в групі молодших школярів з неповних сімей, ніж у дітей з повних сімей. У підлітків з неповних сімей вище рівень особистісної і міжособистісної тривожності

Цікавим є той факт, що у молодших школярів із неповних сімей української вибірки переважають соціальні страхи, страх смерті, шкільні страхи, а у молодших школярів з неповних сімей китайської вибірки переважають страхи тварин, богофобії і страхи фантастичних і магічних істот. Також необхідно зазначити, що рівень шкільної і міжособистісної тривожності вище у підлітків з неповних сімей китайської вибірки, а рівень особистісної тривожності навпаки, вище у підлітків української вибірки.

У цілому, одержані на констатувальному етапі дослідження результати засвідчили доцільність спеціальної роботи із забезпечення покращення означених результатів, тобто корекційної роботи зі страхами. Тому цілком логічною є наявність формульованої частини дослідження, у якій висвітлено основні принципи та підходи до корекційно-розвивальної програми; проведено апробацію розроблених тренінгів та подано результати розвивального експерименту. Необхідно відмітити, що дисертанткою було розроблено дві корекційно - розвивальні тренінгові програми відповідно віку досліджуваних та розкрито їх відмінності. Означені програми спрямовані на зниження рівня тривожності у молодших школярів та у підлітків в умовах рекреаційних дитячих закладів.

Проведено порівняльний аналіз особливостей прояву страхів у молодших школярів до і після проведення тренінгу та виявлено зниження рівня прояву страху самовираження, страху не відповідати очікуванням оточуючих, страхи у відносинах з педагогами-організаторами в експериментальній групі після проведення тренінгу. У підлітків порівняльний аналіз показав - зниження рівня особистісної тривожності, а також рівня самооцінної і міжособистісної тривожності в експериментальній групі після проведення розробленого тренінгу. Що засвідчило ефективність означених тренінгових програм.

Наведені у кінці кожного з розділів дисертації висновки відповідають змісту і є логічним завершенням викладення матеріалу цих розділів. Загальні висновки є ґрунтовними і змістовними, такими, що достатньою мірою відповідають вирішенню завдань дослідження та відкривають широкі перспективи для подальших досліджень з поставленої проблеми.

Наукова новизна дисертаційної роботи У Цзін не викликає заперечень. Достовірність одержаних наукових результатів забезпечена комплексним розглядом проблеми; методологічною та теоретичною обґрунтованістю завдань дослідження; використанням на різних його етапах взаємопов'язаних методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та задачам дисертаційної роботи.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробці програми діагностики страхів у молодших школярів та підлітків з повних та неповних сімей в умовах рекреаційного закладу, а також в розробці й апробації психологічно обґрунтованих двох тренінгових програм, що сприяють зниженню рівня прояву страхів у молодших школярів та підлітків. Результати дослідження можуть бути використані в роботі психологічних служб дитячих рекреаційних закладів.

Основні результати дослідження були впроваджені в межах навчальних курсів «Вікова психологія» та «Педагогічна психологія» у процес професійної підготовки студентів факультету психологічної освіти ДЗ

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» та Житомирського державного університету імені Івана Франка. Розроблені тренінги по роботі зі страхами та тривожністю молодших школярів та підлітків було впроваджено в роботу психологічної служби ДП УДЦ «Молода гвардія» м. Одеса. Все це підтверджено актами впровадження.

Позитивно оцінюючи проведене дослідження, дозволяю висловити зауваження та побажання щодо покращення змісту й форми подання окремих результатів дисертації:

1. В теоретичній частині дослідження було би доцільно в більшій мірі представити роботи китайських дослідників означеної проблеми і зробити їх аналіз.

2. Необхідно зауважити, що в емпіричній частині роботи представлено порівняльний аналіз особливостей переживання страхів у молодших школярів та підлітків з неповних сімей української та китайської вибірки, але відсутні результати порівняльного аналізу досліджуваних з повних сімей означених вибірок.

3. На нашу думку, було би цікаво, якби дисертантка пояснила той факт, що кількість образного зображення страхів вище у молодших школярів та підлітків з неповних сімей китайської вибірки, а в української вибірки домінує вербальне вираження страхів.

4. В параграфі III.3 та III.4 не зрозумілим є: для яких дітей розроблено тренінгові програми: з повних чи неповних сімей, або для всіх разом?

Указані зауваження й побажання не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження У ЦЗін, яке є завершеною науковою працею, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Автореферат та публікації автора відповідають змістові дисертації.

Основні результати дисертації У ЦЗін достатньо повно висвітлено у 5 наукових публікаціях, з яких 4 статті у фахових наукових виданнях України, та 1 стаття у зарубіжному наукометричному науковому виданні. Апробація матеріалів дисертації на наукових конференціях може вважатися достатньою.

Автореферат відповідає основному змісту дисертаційної роботи. В дисертаційній роботі текстових запозичень, використання ідей, наукових результатів і матеріалів інших авторів без посилання на джерело немає.

Отже, усе вищесказане дає підстави стверджувати, що кандидатська дисертація У Цзін «Психологічні особливості переживання страху молодшими школярами і підлітками із повних та неповних сімей» задовольняє вимогам МОН України, які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Доктор психологічних наук, професор
кафедри практичної психології
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди,
професор

Кузнецов М.А.

